

ימי עיון בתנ"ך תשפ"א

פרשנות חז"ל לאיכה – מציאת פשר ונחמה מתוך השבר

ד"ר אחינעם יעקבס

1. איכה רבה פתיחתא יב:

רבי פנחס ב"שם רבי הושעיא אמר ארבע מאות ושמונים בתי כנסיות היו בירושלים חוץ מבית המקדש, מנין מלאתי, בגימטריא הכי הוי, וכל אחת ואחת היה לה בית ספר למקרא ובית התלמוד למשנה, וכלן עלה אספסופוס והחריבן. ואת כל בית גדול, זה בית מדרשו של רבן יוחנן בן זכאי, ולמה קורא אותו בית גדול, ששם מתנין שבחו של הקדוש ברוך הוא. כיון שחטאו גלו, וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה.

2. איכה רבה א, לט.

כל עמה נאנחים, כתיב בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר וגו', לעם הארץ לא היה לחם לבני יהודה היה לחם, אלו בחרבן ראשון, אבל בחרבן שני, כל עמה נאנחים מבקשים לחם וגו',

3. איכה רבה פתיחת ב:

רבנן אמרין למלך שהיו לו שנים עשר בנים, ומתו שנים, התחיל מתנחם בעשרה. מתו עוד שנים, והתחיל מתנחם בשמונה. מתו שנים, התחיל מתנחם בששה. מתו שנים, התחיל מתנחם בארבעה. מתו שנים, התחיל מתנחם בשנים. וכיון שמתו כלם, התחיל מקונן עליהם איכה ישבה בדם.

4. איכה רבה פתיחת ד:

רבי אבהו פתח והמה כאדם עברו ברית, זה אדם הראשון, אמר הקדוש ברוך הוא אדם הראשון הכנסתי אותו לגן עדן וצויתיו ועבר על צוויי, ודנתי אותו בגרושין ובשלוחין, וקוננתי עליו איכה. ... אף בניו הכנסתי אותם לארץ ישראל, שנאמרו ואביא אתכם אל ארץ הפרמל, וצויתים, שנאמר צו את בני ישראל, ועברו על צוויי, שנאמר וכל ישראל עברו את תורתך, ודנתי אותם בגירושין, שנאמר מביתי אגרשם, ודנתי אותם בשלוחין, שנאמר שלח מעל פני ויצאו, וקוננתי עליהם איכה ישבה בדם.

5. איכה רבה פתיחת ח:

רבי יצחק פתח כי קול נהי נשמע מציון איה שדדנו. וכי יש עצים בוכים ויש אבנים בוכות, שאתה אומר כי קול נהי נשמע מציון, אלא ממני שהוא משרה שכינתו בציון.

6. איכה רבה פתיחת י:

...ראו מה גרמו לי עונותיכם לשרף את ביתי ולחרב את עירי ולהגלות את בני בין אמות העולם ולישב לי לבדי, איכה ישבה בדם

7. איכה רבה פתיחת כ:

דבר אחר, שקדתי ואהיה [כצפור], אמר הקדוש ברוך הוא: שקדתי אני להשרות שכינתי בבית המקדש לעולם, ואהיה כצפור, מה הצפור הזה בשעה שאתה נוטל גוזליה היא יושבת בדם, כך אמר הקדוש ברוך הוא שרפתי את ביתי, והחרבתי את עירי, והגליתי את בני לבין אמות העולם, וישבתי לי לבדי, איכה

8. איכה רבה פרק א:

פרשה ציון בידיה. כתיב מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה, מי אמר הפסוק הזה, אם תאמר ירמיה, אפשר לו שלא לאכל, אפשר לו שלא לישן, אלא מי אמרו מי שאין לפניו לא אכילה ולא שנה, דכתיב הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל.

9. איכה רבה ג, י:

ישב בדם וידם, אמר רבי שמואל בר נחמן, קרא הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת ואמר להם מלך בשר ודם אבל מהו עושה, אמרו לו לובש שחורים ומכסה את ראשו בשק, אמר אף אני עושה כן, הדא הוא דכתיב אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם. ועוד שאל להם, מלך בשר ודם אבל מהו עושה, אמרו לו מכבה את הפנסין, אמר להם אף אני עושה כן הדא הוא דכתיב שמש ירח קדרו וכוכבים אספו נגהם. ועוד שאל להם מלך בשר ודם אבל מהו עושה, אמרו לו מהלך יחף, אמר להם אף אני עושה כן, הדא הוא דכתיב ה' בסופה ובסערה דרפו וענן

ימי עיון בתנ"ך תשפ"א

אבק רגליו. ועוד שאל להם מלך בשר ודם אבל מהו עושה, אמרו לו יושב ודומם, אמר להם אף אני עושה כן, הדא הוא דכתיב: ישב בדרך וידם כי נטל עליו

10. איכ"ר ב כא

וישמח עליך אויב, אמר רבי אחא בטובה הוא שמח עמהם, דכתיב כי ישוב ה' לשוב עליך לטוב פאשר שש על אבתיך, אבל ברעה משמח הוא אחרים, הדא הוא דכתיב: וישמח עליך אויב הרים קרן צרף, ועל זה נאמר: צעק לבם אל ה' חומת בת ציון הורדי כנחל דמעה יומם ולילה אל תתני פוגת לך אל תדם בת עינך

11. רבי קולונימוס קלמיש שפירה, 'דרשות משנות הזעם'

שבת חזון תש"ב [הדרשה האחרונה] [עמ' 311]

"חזון ישעיהו בן אמוץ אשר חזה וכו'...אמנם איתא בשיר השירים רבה פרשה ג' בעשר לשונות נקראת הנבואה וכו', קשה מכולן, רבי אליעזר אומר חזון קשה, שנאמר חזות קשה הוגד לי'. עיין שם. בענין נבואה אין לנו השגה אבל פשוט אפשר לפי מצבנו, כי כבר דברנו איך שעכשיו רואים כמה רחוקים השמיעה והדיבור מצרות ויסורים. מן ראית הצרות והיסורים ומכל שכן לסבלם רחמנא ליצולן. כשלמדנו בדברי הנביאים ודברי חז"ל מצרות החורבן, חשבנו שיש לנו איזה השגה בצרות אלו, אף בכינו אז לפעמים. עכשיו רואים שלשמוע צרות, ולראותם ומכל שכן לסבלם רחמנא ליצולן, כמה רב המרחק, עד שכמעט לא מיניה ולא מקצתיה"

12. רבי קולונימוס קלמיש שפירה, 'דרשות משנות הזעם'

פרשת מטות [תש"ב] (דרשה אחת לפני אחרונה) [עמ' 309 – 310]

"... אי אפשר להמשיך על עצמו רוח הקודש בשעת צער ויגון ר"ל... ואחר החורבן היה צער עד שלא היה יכול גם לאמור איכה ברוח הקודש. כי גם לבכות ולקונן ברוח הקודש, אי אפשר בלא קצת שמחה. לכן הוצרך להקדימה קודם החורבן. נבואה אי אפשר בעצבות והגמרא אומרת וכן לדבר הלכה. שגם לדבר הלכה צריכים שמחה, לא סתם הלכה בלבד רק אפילו לדרוש דרוש מן הצרות אי אפשר בשעת שבירת הלב ודכאות הרוח, ויש לפעמים שאי אפשר גם להכריח את עצמו לאמור ולדרוש מה מגודל השברון והנפילה רחמנא ליצולן. ובמה אפשר לחזק עצמו על כל פנים מעט, כל עוד לא באה הישועה, ובמה אפשר להקים על כל פנים מעט את הרוח בשעת שבירה ורציצה כזו. "ראשית כל בתפילה ובבטחון שה' אב הרחמן אי אפשר שישליך כל כך את בניו מעל פניו. ואי אפשר שחס ושלום יעזבנו בכל כך סכנה שמסוכנים אנו למען שמו יתברך, ובטח ירחם תיכף ומיד וכרף עין וישיענו. אבל במה נתחזק על הקדושים שכבר נהרגו רחמנא ליצולן, הקרובים והידידים וסתם ישראל אשר כמה מהם נוגעים לנו כנפשנו. ובמה נקומם עצמנו מעט על כל פנים משמעות האיומות הישנות והחדשות, המפרקות את עצמותנו והממסות את לבבינו. בזה שאין אנו לבדנו בצרותינו רק גם הוא יתברך כביכול סובל עמנו. 'עמו אנכי בצרה'. ולו זו בלבד אלא ישנן צרות שאנו סובלים בעד עצמנו, על חטאינו, או יסורים של אהבה כדי למרק ולטהר אותנו, והוא יתברך רק עמנו סובל, וישנן צרות שאנו רק עמו כביכול סובלים, צרות של קידוש השם, 'אבינו מלכנו עשה למען הרוגים על שם קדשך'. שהם הרוגים כביכול למענו ולמען קידוש שמו יתברך 'הושענא סובלת סבלך' שישראל סובל את סבלו, ועיקר היסורים הם למענו ובשבילו יתברך וביסורים כאלו אנו יותר גדולים ויותר מתרוממים, וממילא יותר יכולים מעט להתחזק."

13. איכה רבה ה, יח

...אמר להם אתם למה אתם בוכים, אמרו לו ולא נבכה מקום שפנתו בו והזר הקרב יומת, והרי שועל יוצא מתוכו, ועליו נתקים הפסוק: על הר ציון ששמים שועלים הלכו בו, אמר להם אף אני לכה אני משחק, הרי הוא אומר ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריהו בן ברכיהו, וכי מה ענין אוריה אצל זכריה, אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני, אלא מה אמר אוריה כה אמר ה' צבאות ציון שדה תחרש וירושלים עינים תהיה, ומה אמר זכריה עד ישובו זקנים וזקנות ברחבות ירושלים ואיש משענתו בידו מרב ימים. וכתיב בתריה ורחבות העיר ימלאו ילדים וילדות משחקים ברחבתיה, אמר הקדוש ברוך הוא הרי לי שני עדים אלו, ואם קימים דברי אוריה יהיו קימים דברי זכריה, ואם יבטלו דברי אוריה יבטלו דברי זכריה, ושמחתי שנתקיימו דברי אוריה ולבסוף דברי זכריה עתידין להתקיים. ובלשון הזה אמרו לו עקיבא נחמתנו תתנחם ברגלי מבשר.

14. איכה רבה פרשה א, ג: היתה קאלמנה, א"ר אבא בר כהנא הם לא פלשו אחר מדת הדין והיא לא פלשה

אחריהם, הם לא פלשו אחר מדת הדין שנא' ויהי העם כמתאוננים, מתאוננים אין כתיב כאן אלא כמתאוננים... ומדת הדין לא פלשה אחריהם היתה כאלמנה, היתה אלמנה אין כתיב כאן אלא כאלמנה כאשר שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אליה, דרך קשתו פאויב, אויב אין כתיב כאן אלא כאויב, הנה ה' פאויב, אויב אין כתיב כאן אלא כאויב...

15. איכה רבה פרשה א, כו: אין לה מנחם, אמר רבי לוי כל מקום שנאמר אין הנה לה: ותהי שרי עקרה אין

לה ילד, והנה לה, שנאמר וה' פקד את שרה. ודכותיה ולחנה אין ילדים, והנה לה, שנאמר כי פקד ה' את חנה.

ימי עיון בתנ"ך תשפ"א

ידְכֹוֹתִיהָ צִיּוֹן הִיא דִרְשׁ אִין לָהּ, וְהָוּהָ לָהּ, שְׁנֶאֱמַר וּבֹא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל, אֲפֹ כֵן אֶתְּ אֹמְרִים: אִין לָהּ מְנַחֵם, וְהָוּהָ לָהּ, שְׁנֶאֱמַר אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֵמְכֶם